

... að iðja hans verði til góðs

Ávarp formanns Lí flutt við móttöku kandídata í Hlíðasmára 24. júní 2005

**Sigurbjörn
Sveinsson**

GÓÐIR FÉLAGAR, kandídatar í læknisfræði, forseti læknaeildar, formaður siðfræðiráðs Læknafélags Íslands og aðrir góðir gestir.

Í Hannesar Árnasonar fyrirlesturum sínum um einlyndi og marglyndi segir Sigurður Nordal: „Mín skoðun er sú, að meðan þjóðfélag er til, hlýtur líka siðferði að vera til. Mér finnst þjóðfélagsfræðin hafa sannað það greinilega, að siðferðið er lifandi partur félagslífsins og ekki háð siðfræði eða prédíkunum eins mikið og menn hafa haldið. En þetta er aðeins hversdagssiðferði, siðferðið sem nauðsynjavara, lægri tegund siðferðis. Allur hærri siðferðisproski heimtar einhverja trú, einhverja skoðun á tilverunni í baksýn, stoð í einhverri háspeki. Jafnvel nytsemiskenningin sjálf, þessi flatlendasta siðferðiskenning, sem uppi hefur verið, leitaði að lokum hælís í háspekilegum kenningum, gat ekki án þeirra verið.“

Hér er Nietzsche greinilega á ferð. Það skýrist í eftirfarandi orðum Sigurðar sem hann lætur falla skömmu áður. „Tökum spurningu eins og siðferðislega ábyrgð. Margar vísindagreinar leggjast á eitt að skýra hana og svara henni, sálarfræði, siðfræði, guðfræði, háspeki, læknisfræði, rökin eru mörg og merkileg, með og móti, og ég verð að játa, að mér finnst sem stendur rökin á móti vera sterkari, að vér berum ekki ábyrgð á gerðum vorum og ekkert æðra réttlæti gæti dæmt oss fyrir þær. En hér get ég ekki beygt mig fyrir rökum, jafnvel þó að mér myndast þau vera sannanir. Virðing mín fyrir

sjálfum mér, siðferðistilfinning mín, heimta þessa ábyrgð, og sú krafa er sterkari en öll rök. Ef að þessi ábyrgð er ekki til fyrir utan sjálfan mig, ef ekkert eilíft réttlæti er til, þá get ég a.m.k. gert mitt litla til að skapa það með því að lifa eins og það væri til.“

Ég geri ráð fyrir að öll getum við fallist á það að frelsi vísindanna sé ekki fólgið í rannsóknum án takmarkana siðalögmála. Þótt sagt sé að akarnið geti aldrei orðið eik eigi rætur þess að rúmast í litlum jurtaþotti, þá mun eikin aldrei standa lengi ein á berangri án skjóls og stuðnings af öðrum jarðargróða.

Allt sem maðurinn tekur sér fyrir hendur lýtur einhverjum siðalögmálum. Þetta getur verið alveg óháð tímabundnu mati okkar hvort eitthvað sé gott eða slæmt, rétt eða rangt. Ég geri þó ráð fyrir að málskilningur okkar flestra sé á þann veg að siðareglur lúti að því að bæta samskipti manna og að auka tillit það sem taka á til samborgaranna. Öll vísindi hljóta að lúta siðferðishugmyndum þeirra vísindamanna, sem þau stunda. Vísindamenn eru í engu ólíkir öðrum að því leyti að störf þeirra eru „mannaverk“ og lúta því þeim lögmálum sem allir hafa gengist undir í því samfélagi sem þeir lifa. Þannig verður að gera þær kröfur til rannsókna í læknisfræði að þær séu siðlegar og taki tillit til viðurkenndra hugmynda í þeim efnum. Siðareglur samfélagsins, skráðar og óskráðar, hljóta að taka til bæði rannsókna og rannsóknaraðferða, rannsókna í læknisfræði sem annarra.

Þekkingaröflun er að sínu leyti til góðs, en snúa má henni til ills. Vísindamaðurinn leitar sannleikans án þess að hugsa beint um hagrænar eða siðrænar afleiðingar. Siðrænt atferli er honum eðlislægt eins og siðar verður vikið að. Leiðarljósið er að iðja hans verði til góðs. Þekkingin sem hann skapar er hins vegar eins og verkfæri sem getur orðið beggja handa járn.

Það má með nokkurri sanngirni halda því fram að nyt læknisfræðinnar hafi stundum farið fram úr umræðunni um hin siðrænu sjónarhorn til þeirra úrræða sem beitt er. Einfalt dæmi er að þjóðfélagið heimilar okkur að nýta þekkingu til að finna van-skapnað og erfðagalla hjá fósturum og eyða þeim undir vissum kringumstæðum, en tekur ekki afstöðu til æxlunar fullveðja fólks með sömu ágalla. Ég tel að umræðan að þessu leyti hefi verið ófull-

nægjandi og alls ekki veitt þá leiðsögn sem þörf er á. Annars vegar er um að ræða áberandi mótsögn sem þarf með einhverjum hætti að setta. Hins vegar blasir við sú staðreynd að efniviður siðmenningar þess þjóðfélags sem við búum í eru allar þær eigindir sem fylgt hafa manningnum fram að þessu, hæfileikar, gáfur og sjúkdómar. Við lifum í samfélagi sjúkra og heilla. Umönnun sjúkra er m.a. eitt af því sem gert hefur okkur að þeim mönnum sem við erum. Hvernig mun sú þekking sem til er að verða á okkar dögum breyta mannlegu samfélagi að þessu leyti? Læknar þurfa samfélagslega leiðsögn í þessu tilliti. Þeir svara þessum spurningum ekki einir.

Við í stjórn Læknafélagsins höfum kosið að þessu sinni að dreifa til ykkar handbók um siðamál lækna sem tekin hefur verið saman af Alþjóðafélagi lækna, World Medical Association, og byggir á samþykktum þess. Alþjóðafélag lækna var stofnað eftir síðari heimsstyrjöldina af læknum sem vildu koma í veg fyrir að atburðir stríðsins endurtækju sig og að læknar tækju alls ekki þátt í sams konar háttalagi og þeir höfðu gert á þessum stríðstímum.

Hugsanlega má halda því fram að WMA sé íhaldssamt, ósveigjanlegt og úr takti við siðfræði okkar daga. Einkum hefur þessi gagnrýni beinst að Helsinki-yfirlýsingunni, en hana þekkja flestir læknar og læknisefni. Hinn siðfræðilegi grundvöllur er sagður um of „Anglo-American“ og gefa ekki nægan gaum að mismunandi menningarsamfélögum og jafnvel mismunandi auðlegð þjóðanna sem hljóti að hafa áhrif á afstöðu þeirra og hugsanlega getu til að mæta siðferðilegum viðmiðum Vesturlandabúa.

Þeir sem verja yfirlýsinguna benda á að hún hefur verið traustur bakhjarl vísindasiðfræði í heiminum í 40 ár sem hefur gefist vel og þeir hafna þeirri nytjasiðfræði markaðshyggunnar sem rekur á eftur breytingum og alls kyns afslætti í siðferðilegum efnunum. Varað er við að krísur eða „ad hoc“ úrlausnarefni séu látin ráða breytingum á grundvallarreglum, sem vísa eiga veginn við fjölbreytilegar aðstæður.

Því má hins vegar ekki gleyma að þessi siðferðilegu viðmið sem við notumst við hafa sprottið upp úr umhverfi stríðsátaka og mannlegrar niðurlægningar. Spurning er hvort nýjar forsendur hafa skapast í velferðarsamfélaginu þar sem bæði almenn

Læknakandidatar hlýða á boðskap formanns Læknafélags Íslands.

og sértæk pólitísk viðhorf eru meira undir áhrifum mannúðarstefnu en áður. Eru forsendur aðrar nú á dögum en áður fyrir gagnkvæmu trúnaðartrausti í samfélaginu? Eða mun vaxandi markaðshygga skapa ný vandamál að þessu leyti?

Markaðshygga er iðandi stórfljót sem við viljum beisla í þágu mannúðar og til að deila gæðum. Munu taumarnir halda þegar vernda þarf hið smáa og hið veika?

Þessi viðfangsefni okkar krefjast þess að við nálgumst þau með lotningu, sömu lotningu og sömu undrun og vísindamaðurinn nálgast viðfangsefni sitt. Í áður nefndum Hannesar Árnasonar fyrirlesturm segir Nordal: „Bak við eyðimörkina er ný útsýn og nýr skilningur. Þar undrast menn stjórnurnar og blómin sem vísindamenn, manneskjurnar sem skáld og sálfræðingar, yfirborð hlutanna sem málarar. En alltaf undrast menn ef rétt er séð. Því undrunin er ekki eingöngu upphaf allrar visku og speki, eins og Platon sagði, heldur líka endir hennar. Hvar sem við leitum fyrir okkur að vita og skilja, finnum við að lokum ómælandi haf og óleysandi gátur. Og gagnvart því er aðeins ein afstaða til: að beygja kné sín og undrast.“

Primum nil nocere. Svo ég geri nú engan skaða vil ég ljúka þessum orðum mínum hér og nú og bjóða ykkur velkomin í hið alþjóðlega samfélag lækna og til þátttöku í varðveislu þeirra gilda sem varðað hafa veg læknisins allt frá dögum Hippókratesar.